

TÜRK ANAYASAL TARİHİ ÇERÇEVESİNDE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*(An Investigation upon Freedom of the Press at the Framework of
Turkish Constitutional History)*

Ferhat YILDIZ¹

ÖZ

Ülkemizde basın gerçek anlamda Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkmış ve çok geçmeden toplumsal etkisinin farkına varılarak basına tanınan özgürlük ciddi sınırlamalara tabi tutulmuştur. Bu özgürlüğün hukukumuz açısından bir önemi de, 1876'dan bugüne bütün anayasalarımızda (1921 Anayasa'sı hariç) düzenlenmiş olmasıdır. Günümüzde de Anayasa'mızın 28 ve devamı maddelerinde düzenleme alanı bulan basın özgürlüğü konusu, son dönemde meydana gelen "basılmamış eserlerin toplatılması" olayıyla birlikte tartışmaların baş aktörü olmaya devam etmiştir. Anayasa'mızın 148. maddesinde 2010 yılında 5982 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle birlikte, Anayasa'mızda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ortak olarak yer alan temel hak ve özgürlükler ile ilgili Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu açılmıştır. Bu anlamda ülkemiz açısından doğrudan uygulama alanı bulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bir kat daha önem kazanmıştır. Bireysel başvuru yolunun benimsenmesiyle birlikte ise Anayasa Mahkemesi'nin temel hak ve özgürlüklere ve dolayısıyla basın özgürlüğüne bakış açısı da büyük önemi haizdir. Bu anlamda basın özgürlüğünün, anayasal tarihimizin dönüm noktaları temel alınarak incelenmesi önemli görülmüş ve bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Hukuku, Basın Özgürlüğü, Temel Hak ve Özgürlükler, Türk Anayasal Tarihi.

1 Söğüt Hakimi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, ferhatyildiz84@hotmail.com

*Makale Geliş Tarihi: 5.11.2014, Kabul Tarihi: 25.11.2014

Ferhat YILDIZ

ABSTRACT

The press appearing in the latest period of the Ottoman State in real sense in our country and freedom afforded to the press soon reached it aware of the social implications have been subjected to severe restrictions. Another significant point of this type of freedom for our legal system is that it has been regulated in all the constitutions since 1876 (Except Constitution of 1921). Today, the issue of freedom of the press as provided and regulated in the Article 28 and the contd. of the Constitution is the leading actor in the discussions based on the incidence of “*withdrawing the unprinted works*” seen lately. The amendments to the Article 148 of the Turkish Constitution made through the Law numbered 5982 in 2010 enable the individual application at the Constitutional Court regarding the fundamental rights and freedoms provided in the Constitution and the European Convention on Human Rights. In this sense, the European Convention on Human Rights and the judgments of the European Court of Human Rights having a direct implementation field in our country have gained still more significance. With the adoption of the individual application, the point of view of the Constitutional Court for the fundamental rights and freedoms and thus freedom of the press contains great importance. This is why the freedom of the press, on the basis of the examination has been a significant milestone in our constitutional history and has been the subject of this study.

Keywords: Constitutional Law, Freedom of the Press, Fundamental Rights and Freedoms, the Turkish Constitutional History.

GİRİŞ

Basın son yüzyılda demokrasilerin vazgeçilmezi olarak ortaya çıkmıştır. AİHM başta olmak üzere çok sayıda ulusal ve uluslararası yüksek mahkeme kararlarında da açıkça ifadesini bulduğu gibi basın demokrasilerde, “*demokrasinin bekçi köpeği (watchdog)*” rolünü üstlenmekte ve basının toplumu, bilgilendirerek uyarıcı ve koruyucu etkisine vurgu yapılmaktadır. Özgür bir basın, sadık bir nöbetçi gibi sürprizlere engel olur ve yaklaşan tehlikeler konusunda, zamanında uyarıda bulunur.² Basının bu önemli rolü ve diğer kuvvetler (*yasama-yürütme-yargı*) üzerinde gösterdiği muazzam etki nedeniyle, onu “*dördüncü kuvvet*” olarak da tanımlayanlar vardır. Basının dördüncü kuvvet olarak ortaya çıkması özellikle iktidarın yegane sahibi olan hükümeti, yasama ve yargı organları yanında kamunun tartışılmaz gücünü arkasına alarak diğerlerinden daha da etkili olarak denetlemesi açısından çok önemlidir.

Basın özgürlüğünün, bir temel hak ve özgürlük olarak yerini alması ise ilk olarak 1787 tarihli ABD Federal Anayasasına 1791 tarihinde eklenen 1. ek maddeyle olmuştur. Bu hükümle, Kongrenin basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamayacağı açıkça düzenlenmiştir. Bunun ardından ise birçok devlet anayasalarında basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemelere yer vermişler ve günümüzde de birçok anayasada basın özgürlüğü yasa koyucuya karşı açıkça korunmuştur.

Anayasa’mızın 148. maddesinde 2010 yılında 5982 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle birlikte, Anayasa’mızda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ortak olarak yer alan temel hak ve özgürlükler ile ilgili Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolu açılmıştır. Bu anlamda Anayasa’mızdaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler, AİHS hükümleri, AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararları bir kat daha önem kazanmıştır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek önemli bir temel hak ve özgürlük de “*Basın Özgürlüğü*”dür.

1876’dan bugüne anayasalarımıza baktığımızda, toplumsal ve siyasi hayatımızın dönüm noktalarında ortaya çıkan metinler olduğunu söyleyebiliriz. Ülkedeki ve dünyadaki gelgitlerin bu metinlerde olumlu ve olumsuz bazı yansımalar bulunduğu açıktır. Konumuzu oluşturan basın özgürlüğü de, 1921 Anayasası dışında bütün anayasalarımızda düzenleme alanı bulmuştur. Bu itibarla konumu-

2 John Keane, *Medya ve Demokrasi*, Ayrıntı Yayınları, 2010, sf. 92.

zu incelerken, ülkemiz tarihi açısından dönüm noktalarımız olan anayasalarımızı temel alacağız. Zira ülkemiz çoğu konuda olduğu gibi basın özgürlüğü açısından da, anayasal gelişmeler temel olmak üzere gelgitler yaşamıştır. Bazen özgürlük rüzgârları esmiş, çoğu zaman ise sınırlamalar başrol oynamıştır. Ziya Gökalp'in başından geçen bir olay bunu çok iyi anlatmaktadır. *"Abdülhamid döneminde muzır faaliyetlerinden dolayı tutukluyken uzun zamandır hapiste bulunan yaşlı bir Jöntürk'le tanışmıştır. Yaşlı adam ona şu vasiyette bulunur: 'Ben göremem ama sen gençsin, ülkemizin özgürlüklere kavuşacağı günleri göreceksin. O zaman hiç durmayın, kafanızda olan ve her gün konuştuğunuz bütün konuları yazın ve yayınlayın. O özgürlük günleri de fazla uzun sürmeyebilir. Ama fikirler bir kere yazıya dökülürse bir daha kaybolmaz."*³ Gerçekten de ülkemiz basın özgürlüğü tarihçesine baktığımızda, bazı dönemlerin çok geniş bir özgürlükler ortamında geçtiğini; hemen bu özgürlük dönemlerinin ardından ise, basın özgürlüğünden rahatsız olan kesimlerin sınırlamaları ön planda olmuştur. Bir anlamda özgürlük dönemlerinde söylenenler, söyleyen basın mensuplarının ve tarihimizin yanına kar olarak kalmaktadır.

Biz bu çalışmamızda öncelikle anayasalarımızdaki basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemelere değinmeye çalışacağız. Ayrıca her bir başlık altında dönemin önemli yasal düzenlemelerine ve olaylarına kısaca değinmeye çalışacağız ki; bu ardından gelen Anayasal düzenlemelerin hangi toplumsal veya siyasal etkiden kaynaklandığını anlayabilmek açısından önemlidir. Sonuç olarak, bu çalışmanın amacının, anayasal düzenlemelerimiz esas alınarak, *"Türk anayasal tarihi"* anlamında basın özgürlüğüne kısaca bir göz atmak suretiyle, ülkemizde basının bağımsız olup olmadığı, başta anayasa hükümleri olmak üzere getirilen hukuk kurallarının basının bağımsızlığına hizmet edip etmediği sorularına cevap bulmak olduğunu söyleyebiliriz.

1.1876 ANAYASASI'NDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

1.1. 1876 Anayasası Öncesinde Basın Özgürlüğü

Osmanlı Devleti'nde, 20 Kasım 1828'de Kahire'de, yarısı Türkçe, yarısı Arapça ilk yerli gazete, Vekayi-i Mısriye adıyla yayına başladı.⁴ Bundan 3 yıl sonra, 1831'de de II. Mahmud İstanbul'da kendi resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'yi yayınlattı.⁵ Tüm bu gelişmelere rağmen 1839 tarihli temel haklar bakımından önemli bir anayasal

3 Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, Ağustos, 2006, sf. 87.

4 *Ibid.*, sf. 24

5 Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, Kasım, 2003, sf. 15.

belge⁶ olan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda basına ilişkin bir düzenleme yer almadı. 1858 tarihinde Fransa'dan iktibas edilen Ceza Kanunu'nda⁷ basına yönelik cezai hükümler ilk kez öngörüldü. Bu Kanun'a göre, devletin emri ve ruhsatı ile açılmış matbaalarda, devlet, tebaası ve hükümet erbabı aleyhinde gazete, kitap ve zararlı evrak alınacak; suçun derecesine göre, matbaası geçici olarak veya tamamen eleştiri içeren yazıları ve edepsiz resimleri basan, bastıran ve yayımlayanlar da para ve hapis cezasına çarptırılacaktı.⁸ Bu düzenleme sonrasında ilk gazete kapatma eylemine 1860 tarihinde çıkarılmaya başlanan Tercüman-ı Ahval maruz kalmıştır.

Osmanlı Devletinin basınla ilgili gerçek anlamda ilk hukuki düzenlemesi ise 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ile olmuştur. 1852 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan söz konusu nizamname 1909 yılına kadar yürürlükte kalmış ve basını sıkı bir idari ve cezai rejime tabi tutmuştur.⁹ Bu nizamname ile siyasi nitelikli yayınlar açısından gazete ve dergi çıkarmak, ruhsat alma koşuluna bağlandı ve başlıca devletin iç güvenliğini asayişini bozan bir suçun işlenmesini kışkırtan gazetelerin geçici ya da kesin; padişah ve hanedanı hakkında uygunsuz sözler kullanan; vekiller, dost ve müttefik devletlerin hükümdarları, yabancı devletlerin temsilcileri aleyhinde yazılar yazan gazetelerin bir ay süreyle kapatılacağı belirtildi.¹⁰

1.2. 1876 Anayasası'nda Basın Özgürlüğü

1.2.1. 1876 Anayasası'nın İlk Halinde Basın Özgürlüğü (1876-1908)

Her ne kadar basınla ilgili ilk yasal düzenleme 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi olmuşsa da, basın özgürlüğüne ilişkin ilk Anayasal düzenleme 1876 Anayasasında yer bulmuştur. 1876 Anayasası'nın 12. maddesine göre; "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir.*"¹¹ Basın özgürlüğü, Anayasa'da düzenlenmesine rağmen, 1876 Anayasası'nda

6 Gülhane Hatt-ı Hümayununun hukuki niteliği hakkında tartışmalar için bkz. Bülent Tanör *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan, 2002, sf. 92 vd. Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, 10. Baskı, Ankara, 2002, sf. 273 vd.

7 Büyük ölçüde 1810 tarihli Fransız Ceza Kanununa dayanan bu yasa, 1926 yılına kadar, pek çok değişiklikler geçirmekle birlikte, Türk ceza hukukunun temeli olmuştur. Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, age., sf. 283.

8 Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *AÜHF Dergisi*, Yıl:2002, Sayı:51/3, sf.72.

9 Ahmet Danışman, *Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:1 Ankara, 1982, sf. 6.

10 Nevin Ünal Özkorkut, a.g.m. sf. 73.

11 Suna Kili & A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri (Senedi İttifaktan Günümüze)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Bası, Mayıs, 2000, sf.44.

düzenlenen diğer hak ve özgürlükler gibi teminatsız ve yaptırımsız olarak kalmaya mahkum olmuş, nihayet 2 yıl kadar sonra, Mebusan Meclisi 30 yıllık bir tatil sürecine sokulmuş ve 1876 Anayasası uygulamadan kaldırılmıştır. Her ne kadar ciddi bir uygulama alanı bulamasa da 1876 Anayasası'nın 12. maddesi, basın özgürlüğüne ilişkin ilk anayasal güvence niteliğini taşımaktadır. Bu hükümle birlikte, yaptırımının ne olacağı belli olmasa da, idari kararlarla basın özgürlüğünü engelleyici düzenlemeler getirilmesinin önü kapatılmıştır. Ancak 1878 yılında Anayasa'nın uygulamadan kaldırılmasıyla birlikte, basın tamamen yürütmenin güdümüne sokulmuştur.

1878 yılında, gazete ve dergileri denetlemek ve sansürden geçirmek üzere Dahiliye Nezareti'ne bağlı Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü içinde bir kurul oluşturuldu. Bu kurulun neyi denetleyeceği ise gizli bir yönetmelikle belirlendi. Bu yönetmelikte gazetelerde ne yazılması ve ne yazılmaması gerektiği emredilmek suretiyle de, devlet güdümü altında bir basın istemi açıkça ifade edildi.¹² Bu dönemde olumlu ve fakat sonuçsuz bir girişim olan ilk Basın Kanunu tasarısı Meclise sunulmasını örnek olarak verebiliriz. Mecliste uzun süre tartışmalara neden olan tasarı Mebusan Meclisi tarafından 2 Mayıs 1877 tarihinde kabul edildi ancak Abdülhamit tasarımı onaylamadı.

1.2.2. 1908 Anayasa Değişiklikleri Sonucunda Basın Özgürlüğü (1908-1921)

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 1876 Anayasası tekrar uygulamaya konulmuş ve 1909 yılında Anayasa'da ciddi ve olumlu değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte Anayasa'nın 12. maddesi şu hali almıştır: "*Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir veçhile kablel tab teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz.*"¹³ Anayasa'daki bu değişikliklerle birlikte, basın özgürlüğü konusunda bir adım daha ileri gidilmiş ve kanun dairesinde serbest olan basının sansüre de tabi tutulamayacağı hükme bağlanmıştır. Böylelikle II. Abdülhamit döneminde çok sıkı bir biçimde uygulanan sansürün doğurduğu tepkiyle basının ön denetime tabi tutulamayacağı Anayasa ile güvence altına alınmıştır.¹⁴ Bu özgürlük rüzgarları ile birlikte basın alanında ciddi gelişmeler olmuş ve bu dönemde çıkan gazete sayılarında gözle görülür bir artış meydana gelmiştir.

25 Temmuz 1908 sabahı gazeteler ilk olarak sansürsüz çıktı ve Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz günü Cumhuriyet'ten sonra "*Ba-*

12 Nevin Ünal Özkorkut, a.g.m., sf. 77.

13 Suna Kili & A. Şeref Gözübüyük, a.g.e., sf.86.

14 Nevin Ünal Özkorkut, a.g.m., sf. 78.

sın Bayramı" kabul edildi.¹⁵ Yine bu dönemde yürürlüğe giren 1909 tarihli Matbuat Kanunu ile başlangıçta özgür bir basın yaratmak amaçlanmış ve bu hususta "izin" sistemi yerine "beyanname" sistemi getirilmiştir. Ancak bu Kanun mecliste görüşülürken yaşanan tartışmalar milletvekillerinin Kanun'u basın özgürlüğü lehine bulmadıklarını ve kolay da kabul etmediklerini göstermektedir.¹⁶ Ne yazık ki, 1913 yılından itibaren Kanun ciddi değişikliklere maruz kalmış¹⁷ ve basın karşısında hükümet yeniden güçlendirilmiştir.

II. Meşrutiyet'le birlikte basının bulduğu özgürlük ortamı çok uzun sürmemiş ve 1912 yılında başlayan ve Birinci Dünya Savaşı süreciyle devam eden yeni bir istibdat dönemine daha girilmiştir. Hürriyet söylemleriyle iktidarı ele geçirenler, "Memleket hürriyet ve meşrutiyetle idare edilmek kabiliyetinden mahrumdur"¹⁸ gerekçesiyle tüm özgürlükleri hiçe saymışlardır. Doğaldır ki basın da bu dönemden nasibini almış ve Anayasa hükmü hiçe sayılarak ciddi sınırlamalara tabi tutulmuştur.¹⁹

1876 Anayasası döneminde ve öncesinde; giriş bölümünde belirttiğimiz gibi basın özgürlüğü açısından gelgitler yaşanmıştır. Öncelikle hukuki düzenlemelerle basın özgürlüğü kural olarak tanınmış ancak daha sonra yine hukuki düzenlemeler veya olumsuz uygulamalarla basın, iktidar karşısında bir güç olarak kabul edilmiş ve sınırlanmaya çalışılmıştır. 1908 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan özgürlük ortamı aynı gerekçelerle sonlandırılmış ve basın ciddi sınırlamalara maruz bırakılmıştır. Tüm olumsuz uygulamalara rağmen, 1876 Anayasası ile basın özgürlüğünün anayasal bir düzenlemeye kavuştuğunu söyleyebiliriz. Bu özgürlüğün Anayasa ile düzenlenmesi karşısında bir yaptırım mekanizmasının öngörülmemesini ise başlı başına ülkemize özgü bir olumsuzluk olarak görmek yanlış olacaktır. Nitekim 19. Yüzyıla damgasını vuran liberal anayasacılık hareketinin ortak bir özelliği de, insanın doğal haklarını resmi bir belgede

15 Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 82.

16 Milletvekillerinin özellikle gazete çıkarılmasında depozito yatırılma şartını getiren hükümleri eleştiren sözleri, basında tekelleşmenin zararlarını da gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir. Bu sözlerden örnekler için bkz. Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 85.

17 Kanun, basın özgürlüğü aleyhine ciddi değişikliklere maruz kalmıştır. Bu değişikliklerden örnek vermek gerekirse: ahlaka aykırı yayınların toplatırılması, devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek yayın yapanların Hükümet kararıyla kapatılabilmesi. Orhan Koloğlu, a.g.e. sf. 89.

18 Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 1993, sf. 106.

19 Nitekim Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten daha 1 yıl geçmeden özgürlükler askıya alınmış, 31 Mart hareketinin bastırılmasından sonra yerleşen sıkıyönetim sürekli hale getirilmiş ve diğer bütün özgürlükler gibi basın özgürlüğü de ciddi sınırlamalara tabi tutulmuştur.

toplayıp ilan etmektir.²⁰ Bu dönem anayasa örneklerinin neredeyse hiçbirinde, anayasal kuralların ihlali halinde yaptırım mekanizması öngörülmemiştir.

2. 1921 ANAYASASI'NDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Öncelikle belirtmeliyiz ki, 1921 Anayasası'nın kabul edildiği dönemin özel koşulları nedeniyle, bu anayasada basın özgürlüğüne ilişkin bir hüküm yoktur.²¹ Bu Anayasa döneminin olağanüstü koşulları²² nedeniyle de basın ciddi bir denetim altına alınmıştır. Basına getirilen sınırlamalar 1923 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte yayımlanan TBMM İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi ile sıkıyönetim ve buna bağlı olarak getirilen sansür kaldırılmıştır.²³

Milli mücadele döneminde Mustafa Kemal, başarıya ulaşmanın anahtarının basın ve haberleşme ağında etkin olmakta olduğunu biliyordu. Bu nedenle ilk olarak telgraf ağına el konulmuştur. Daha milli mücadelenin ilk aylarında 14 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi yıllarında milli mücadeleyi desteklemek amacıyla İrade-i Milliye Gazetesi çıkarılmıştır.²⁴ Ancak gazetenin yöneticilerinin başka çizgide kalması nedeniyle, Mustafa Kemal, Ankara'ya yerleşir yerleşmez, tamamen kendi denetiminde ve hedefini çok daha açık olarak yansıtan Hakimiyet-i Milliye ismi altında gazetesini çıkardı.²⁵ Hakimiyet-i Milliye Cumhuriyet rejimini yaratan eylemin ana siyasal sözcüsü olurken daha sonra Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın resmi yayın organına dönüşmüştür.²⁶ 6 Nisan 1920 yılında ise Anadolu Ajansı bizzat Atatürk tarafından kurulmuştur.²⁷

1921 Anayasası döneminde basının, olağanüstü savaş koşulları nedeniyle iktidar tarafından resmi söylemlerinin iletilmesi aracı olarak kullanıldığını ve basın açısından bunun dışında kayda değer

20 İbrahim, Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Legal Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2014, sf. 2.

21 1921 Anayasası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ergun Özbudun, *1921 Anayasası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.

22 Milli Mücadele Döneminde Türk basını hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin Ayhan, *Milli Mücadelede Basın – Olağanüstü Durumlarda Propaganda*, Tablet Kitabevi, 2007.

23 Nevin Ünal Özkorkut, a.g.e. sf. 79.

24 İrade-i Milliye Gazetesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Fatih M. Dervişoğlu, "Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2/6, Kış, 2009, sf. 159 vd.

25 Orhan Koloğlu, a.g.e. sf. 114.

26 Bengül Güngörmez, "Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:3, Sayı:3, 2002, sf. 7.

27 Atatürk, Ajansın açılış konuşmasında, o dönemde iletişim araçlarına verdiği önemi "Düşman bir memleketi önce ordusu ile değil, propagandasıyla işgal eder. Süngü onun arkasından gelir. İşte onun içindir ki, biz bu alanda sesimizi duyuracak bu ajansı kuruyoruz." *İbid.* sf. 1 vd.

bir durum gerçekleşmediğini söylemek mümkündür

3. 1924 ANAYASASI'NDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

3.1. Tek Partili Dönemde Basın Özgürlüğü (1924-1946)

1924 Anayasası'na basın özgürlüğü açısından baktığımızda karşımıza basın özgürlüğünü düzenleyen 77. madde çıkmaktadır. Bu hükme göre; “*Matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden (yayımlanmadan) teftiş ve muayeneye tabi değildir.*”²⁸ Hükümden hemen anlaşılacağı üzere, 1924 Anayasası da, 1909 değişiklikleriyle oluşan 1876 Anayasası'nın 12. maddesini aynen benimsemiştir. Özgürlüklerin büyük bir özenle düzenlendiği 1924 Anayasası, ne yazık ki, bu özgürlüklerin ihlali halinde yaptırımların neler olacağını düzenlememiştir. Nitekim Anayasaya aykırılık husule geldiğinde yaptırım öngörülmemesi 1960 Askeri Darbesinin en önemli sebeplerinden birisini oluşturacaktır.²⁹ Öyle ki 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesine olan ihtiyaç, CHP'nin 1957 seçim beyannamesinde ve 14 Ocak 1959 tarihli ilk hedefler Beyannamesi'nde açıkça belirtilmiştir.³⁰ Bu eksiklik, yukarıda belirttiğimiz gibi 1924 Anayasası'nın 19. Yüzyıl anayasacılık hareketinin bir ürünü olmasından ve insanın doğal haklarını sıralamaktan öteye gidememesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın ardından Dünya'da gerçekleşen anayasal hareketlerden etkilenilmiş ve 1940'lı yıllardan itibaren Anayasa Mahkemesi'nin kurulması tartışılır hale gelmiştir.

Bunların yanında, 1924 Anayasası'nın 86/3 hükmüne göre; sıkıyönetim, kişi ve konut dokunulmazlığının, *basın*, gönderişme, dernek, ortaklık hürriyetlerinin geçici olarak kayıtlanması veya durdurulması demektir.³¹ Bu hüküm ışığında, basın özgürlüğünün sınırlanması ve durdurulması anayasal bir dayanağa kavuşmuştur. Kaldı ki, 1924 Anayasası'nın basın özgürlüğüne ilişkin bizzat kendi hükümleri yetersizken, bu dönemde basın alanında yapılan kanunlar Anayasa'nın getirdiği teminatları da hiçe sayar nitelikte olmuşlar-

28 Suna Kili & A. Şeref Gözübüyük, a.g.e., sf.136.

29 Özellikle Demokrat Parti döneminde (1950-1960), basın ciddi sınırlamalara tabi tutulmuştur. Yalnızca bu dönemde basın özgürlüğü hususunun incelenmesi dahi başlı başına bir çalışmanın konusudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Koyuncu, *Türkiye'de Basın İktidar İlişkisi (1950-1954)*, Çanakkale, 1997, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*; Mustafa Cansızoğlu, *1956-1960 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşıtı Hareketler ve Tepkileri*, İstanbul 2001, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Bu tezlerin elektronik ortamda metinlerine ulaşmak için Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nin internet sitesinden faydalanılmıştır. <http://193.140.255.11/tezvt/tez.htm>).*

30 Ergun ÖZBUDUN & Ömer Faruk GENÇKAYA, *Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası*, Doğan Kitap, Mart 2010, sf. 25.

31 Suna Kili & A. Şeref Gözübüyük, a.g.e., sf.138.

dır. Zira Anayasa'da hürriyetlerin sınırlandırılmasında başvurulacak kriterlere, diğer bir deyimle "sınırlamanın sınırları"na değinilmemiş, sınırların belirlenmesi sadece kanuna, yani yasama organının iradesine bırakılmıştır.³²

Türkiye'de tek parti döneminde iki başarısız çok partili hayat denemesi sonrası çıkartılan iki kanun basın özgürlüğü açısından döneme damgasını vurmuşlardır. Bu nedenle tek partili dönemde basın özgürlüğü konusunu, bu kanunları ayrı başlıklar altında ele alarak inceleyeceğiz.

3.1.1. Takrir-i Sükun Kanunu

17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunun ardından ülkede, muhalefetin sesi daha gür çıkmaya başlamış ve 1925 yılının başlarında Şeyh Sait Ayaklanması patlak vermiştir. Ayaklanma bastırılmış, belli bölgelerde 1927 yılına kadar sürecek olan sıkıyönetim ilan edilmiş, istiklal mahkemeleri kurulmuş ve 4 Mart 1925 tarihinde de Takrir-i Sükun Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile meydana gelebilecek her olayda hükümete gerekli önlemleri almak için neredeyse sınırsız bir yetki tanınmıştır. Nitekim basın özgürlüğü de bu verilen yetkiden nasibini fazlasıyla almıştır.

İlk önce sıkıyönetim bölgesinde çıkarılan ve dışarıda çıkarılıp da sıkıyönetim bölgesine sokulan her türlü gazete ve dergi bir talimatname³³ ile açıkça sansüre tabi tutuldu. Bizzat Kanun ile gericiliğe, isyana yol açabilecek ve ülkenin sosyal düzenini ve sükununu, güvenlik ve asayişini bozacak yayınlar Cumhurbaşkanı'nın onayı ile hükümet tarafından önlenebiliyordu.³⁴ Kanun'un yürürlüğe girmesinin hemen ardından ise yurt çapında birçok gazete hükümet kararıyla kapatıldı³⁵ ve çok sayıda gazeteci İstiklal Mahkemeleri'nde uzun süren yargılamalara maruz kaldı.³⁶ Sonuç olarak Takrir-i Sükun Kanunu ile basında yer alan en ufak bir eleştiride dahi suç unsuru görüldü ve gazeteciler tutuklanmaya ve yargılanmaya de-

32 Ergun Özbudun, *1924 Anayasası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2012, sf. 66.

33 3 Mayıs 1925 tarih ve 1846 sayılı Haval-i Şarkiyede İdare-i Örfiye Mıntıkasında Tatbik Edilecek Sansür Talimatnamesi, bkz. Alpay Kabacalı, *Türk Basımında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, sf.133 vd.

34 Bülent Tanör, *age.*, sf. 318.

35 Hangi gazetelerin kapatıldığına ilişkin bkz. Alpay Kabacalı, *age.*, sf. 134.

36 Bu dönemde yapılan yargılamalar hakkında ve hükümetin bu yargılamalara müdahalesini gözler önüne seren, bizzat Cumhurbaşkanı tarafından yazılan şifreli telgrafın metni için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması - 1923-1931*, Tarih Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2005, sf. 151.

vam edildi.³⁷ Böylece bu dönemde muhalif basın kesin olarak susturuldu.

Basın alanında ciddi sınırlamalar içeren bu dönem doktrinde de haklı eleştirilere maruz kalmıştır.³⁸ Ancak belirtmeliyiz ki bu dönemde yeni kurulan Cumhuriyet hala doğum sancılarını üzerinde barındırmaktaydı ve Cumhuriyet karşıtları da hanedanlık ve şeriat yönetimini yeniden istemekteydiler. Bu nedenle dönem itibarıyla basının ciddi sınırlamalara maruz bırakılmasını bir ölçüde anlamak kanımızca mümkündür. Nitekim bizzat Atatürk'ün bu dönemde basına doğrudan müdahaleleri söz konusudur ve bu müdahaleleri kanımca bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.³⁹ Kaldı ki 4 Mart 1929 tarihinde Takrir-i Sükun Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve İsmet İnönü Mecliste yaptığı konuşmada "... Tehlike kapının eşliğine gelene kadar sabreden Büyük Meclis, Cumhuriyeti kurtarmak için keskin ölçülerin zamanı geldiğine hükmetti. Kendi İstiklal Mahkemelerini kurdu ve hükümete Takrir-i Sükun Kanunu'nu verdi..."⁴⁰ diyerek, bu Kanun'un "cumhuriyeti korumak" kaygısından doğduğunu gözler önüne sermiştir.

3.1.2. 1931 Tarihli Matbuat Kanunu

12 Ağustos 1930 tarihinde ikinci başarısız çok partili hayat denememizin kahramanı Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak kısa sürede ülke çapında çıkan olaylar sonucunda kendi kendini feshederek kapanmak zorunda bırakılmıştır. Hükümet bu dönemde de ortaya çıkan muhalif basını susturmak adına birçok gazeteyi kapatmış ve gazeteciler tutuklanmaya ve yargılanmaya devam edilmiştir. İkinci çok partili hayat denemesinin de başarısızlıkla sonuç-

37 Öyle ki gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın sırf sustuğu için dahi sorumlu görülerek yargılandı. Takrir-i Sükun Kanunu kabul edildikten sonraki gün Hüseyin Cahit Yalçın, hükümeti protesto şeklinde siyasi yazı yazmamaya karar verdiğini gazeteye yazması nedeniyle açıkça sorumlu tutulmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın'ın savunmalarındaki şu sözler ilgi çekicidir: "Takrir-i Sükun Kanunu çıkıyor dediler. Elzemmiş. Ben de bunu kabule mecburdum, sustum. Şimdi, susuşum bir suç oluyor. Susma hakkım yok mu benim?..." "Basın özgürlüğünü zararlı görmek, bunun, memlekette kötü sonuçlar verdiğini söyleyerek gazeteleri mahkum etmeye kalkmak adalete aykırıdır. Mademki bu memleket halk egemenliği prensibiyle kendini yönetecektir, mutlaka basın özgürlüğü olacaktır. Hem de sınırsız bir basın özgürlüğü. Çünkü bütün dünya kabul eder ki, basın özgürlüğü olmadan demokrasi olmaz. En saydığımız ağızlar bize, "basın özgürlüğünün ilacı gene basın özgürlüğüdür" demiyorlar mı? Bir İstiklal Mahkemesi kurarak ve bu kanunun kapsamına geçmişteki olayları da alarak, gazetecileri mahkum etmekle basın özgürlüğü olur mu?" Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 149-150.

38 Mete Tunçay, a.g.e., Alpaz Kabacalı, a.g.e.; Hıfzı Topuz, a.g.e..

39 "Dönemin Matbuat Umum Müdürlüğü yapan Sertel, dönemle ilgili müdürlüğün hem dışişlerine bağlı olması nedeniyle örgütlenme açısından sorun yaşadığı, hem de Atatürk tarafından zaman zaman müdahale edildiği ve gazetecilik açısından sorunlar yaşandığını ifade eder." Bünyamin Ayhan, *Atatürk ve Basın*, Palet Yayınları, Nisan, 2009, sf. 116.

40 Turgut Özakman, *Cumhuriyet Türk Mucizesi İkinci Kitap*, Bilgi Yayınevi, 19. Basım, Ekim, 2010.

lanması sonucunda ülkemizde tek parti yönetimi tam anlamıyla yerleşti ve muhalif basına tahammül gösterilemedi.⁴¹

İşte 1931 tarihli yeni Matbuat Kanunu bu ortam içinde hazırlandı. Kanun genel anlamda muhalif basın ve basın özgürlüğü aleyhine hükümler içermekteydi. Nitekim Kanun'un bu anlamda en belirgin hükmü olan 50. maddesi⁴²; hükümeti basın karşısında, birtakım muğlak nedenlerle tam anlamıyla güçlü duruma getiriyordu. Kanun'la gazete ve dergi çıkarmak için izin usulü terk edilerek bildirim usulü getirilse de 1938 yılında yapılan değişiklikle yeniden izin usulüne dönmüştür.⁴³ Yine 1938 yılında yapılan değişikliklerle gazete ve dergi çıkartmak için ciddi mali teminatların yatırılma koşulu getirilmiştir. Bu değişiklik basında tekelleşme yolunu açan bir değişiklik olmuş ve basın özgürlüğüne ciddi bir darbe vurmuştur. 1938 değişikliğinin getirdiği en önemli hükümlerden biri de okul ve üniversite olaylarıyla ilgili haberlerin izinsiz yazılamamasıdır.⁴⁴

Ayrıca bu Kanun gereği gazete ve dergi sahiplerinin belli niteliklere sahip bulunmaları gerekmekte idi.⁴⁵ Tabiidir ki bu niteliklerin varlığına veya yokluğuna karar verme yetkisi de hükümete aitti. Dönemin gazetecilerinden Nadir Nadi 1939 itibarıyla bu dönemde basının durumunu şu cümlelerle özetlemektedir⁴⁶: “1939 yazında basınınımızın durumu şöyle özetlenebilir: Milli Şefe, hükümete ve CHP'ye dil uzatmak yasaktı. Hükümetin genel tutumu hiçbir şekilde tenkit edilemezdi. Gazetelerimiz genel tutumlarını hükümet direktiflerine göre ayarlamak durumunda idiler.”⁴⁷ Bu dönemde, Önceleri Kemalizm, sonraları Atatürkçülük adı verilen çizgide yer alan basın, Matbuat Umum

41 Dönemin hükümet yanlısı yazarlarından Falih Rıfki Atay'ın muhalif gazetelere ilişkin şu sözleri bu tahammülsüzlüğün açık göstergesidir: “Bütün bu muhalif gazeteciler, hepsi, bir kelime ile, alçaktırlar. Balkanlardan Amerika'nın öbür ucuna kadar böyle mahluklar, casus ve baba katili iğrenç mücrimlerle bir sıraya konur ve şahsi hürriyetleri bile kendi ellerine teslim edilemez. Biz ise gazete denilen müesseseyi teslim etmişiz.” Alpay Kabacalı, a.g.e. sf. 151.

42 Kanununun 50. maddesi şöyle idi: “Memleket genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. (...) Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramaz.” İbid., a.g.e. sf. 153.

43 Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 158.

44 Bu şekilde yazıların yayınlanabilmesi için mahallin en büyük mülki amirden izin alınması gerekmekte idi. İbid., sf. 167.

45 Ayrıntılı olarak düzenlenen bu niteliklere, 1938 tarihinde “kötü şöhretli olmamak” dahi eklenmişti.

46 Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.

47 Bunun karşısında hükümet yanlısı gazetecilerden Falih Rıfki Atay İse, gazetecilerin kendilerini otosansüre tabi tutmalarını doğal ve gerekli bulduğu anlamını içeren 11 Aralık 1937 tarihli Ulus Gazetesinde çıkan yazısında şunları söylemekte idi: “Türk gazeteciliği, inkılabi müdafaa eden kanun hükümlerinden başka bir kayıt altında değildir. Bizdeki matbuat hürriyetine Avrupalı meslektaşlarımızın imrendiğini biliyoruz. Cumhuriyet iradesi, kendi kusurlarını düzeltmek vazifesini gazeteciye bırakmıştır. Her muharrir, kanunlara bakarak kalemini kolayca ayar edebilir.” Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 162.

Müdürlüğü (şimdiki Basın Yayın) ve onu yönlendiren üst makamların emirleri altında tek sesli olarak çalışmıştır.⁴⁸

Bu dönemde patlak veren 2. Dünya Savaşı nedeniyle 1940 yılında; İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerini içerecek şekilde sıkıyönetim ilan edildi ve bu durum 1947 yılına kadar devam etti. 1931 tarihli Matbuat Kanunu ile hükümet tarafından kapatılabilen gazeteler, bu dönemde sıkıyönetim kararlarıyla kapatıldı⁴⁹ ve basın üzerindeki baskılar artarak devam etti.⁵⁰

3.2. Çok Partili Dönemde Basın Özgürlüğü (1946-1960)

Çok Partili hayata geçişle birlikte, CHP iktidarında gözle görülür bir yumuşama olmuş ve basın da bundan nasibini almıştır. Nitekim daha önceleri hükümetin denetimi altındaki Basın Birliği yerini, 11.06.1946 yılında Bağımsız Gazeteciler Cemiyetine bırakmıştır. Bunun yanında 1946'daki yasa değişiklikleriyle gazete kapatma yetkisi idari makamlardan alınıp mahkemelere devredilmiştir. Ayrıca gazete çıkarmakta aranan izin şartı ve mali şartlar kaldırılmıştır.

Bu dönemin basın özgürlüğüne ilişkin en önemli olayı, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında 5680 sayılı Basın Kanunu'nun⁵¹ yürürlüğe girmesi olmuştur. İlk haliyle gerçekten basın açısından demokratik düzenlemeler içeren Kanun, ne yazık ki 1954 yılından itibaren geçirdiği değişikliklerle birlikte özgürlük aleyhine, sınırlamalar lehine bir hal almıştır. Henüz Basın Kanunu'nun üzerinden üç yıl geçmesiyle birlikte, bu Kanun'da yapılan değişikliklerle ve basın yoluyla işlenen suçlara ilişkin özel bir kanun çıkarılarak basın baskı altına alınmıştır.⁵² Demokrat Parti'nin 1950 ile 1960 yılları arasındaki tutumu, ne yazık ki CHP'nin 1945-1950 yılları

48 Orhan Koloğlu, a.g.e. sf. 118.

49 Bu dönemde hükümet ve sıkıyönetim kararları ile kapatılan gazeteler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alpay Kabacalı, a.g.e. sf. 154 vd.

50 Nitekim basın tarihimizde çok önemli bir olay olan "Tan Baskını" da bu dönemde olmuştur. Sovyet Rusya ile ilişkilerin iyi olmasını savunan Tan Gazetesi, dönemin milliyetçilerinin ve iktidarının hedefi olmaya başladı. 4 Aralık 1945 günü ise çok sayıda gösterici gazetenin yayın politikasını protesto eden gösteriler yapmaya başladılar ve gazete binasına saldırdılar. Saldırıda gazete binası büyük ölçüde yağmalandı ve Tan Gazetesi yayın hayatına son vermek zorunda kaldı. Gazeteci Oral Çalışlar 4 Aralık 1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki yazısında bu durumu şu sözlerle ifade edecekti: "Polis saatlerce süren saldırıyı sadece seyretti. Belli ki önceden tembihliydi. Tan'a yapılan saldırı hakkında hiçbir soruşturma açılmadı. Ama Sabiha ve Zekeriya Sertel tutuklandılar ve 6 ay hapiste kaldılar. Türkiye'nin en çok satan ikinci gazetesi sırf çok partili sistemi ve demokrasiyi savunduğu için devlet tarafından örgütlenen bir saldırıyla ortadan kaldırıldı." 04.12.1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

51 5680 sayılı Basın Kanunu, 15.07.1950 tarihinde kabul edilmiş, 7564 sayılı ve 24.07.1950 tarihli R.G.'de yayımlanmıştır.

52 Ömer Gedik, *Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye'de Kitle İletişim Özgürlüğü*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, sf. 81.

rı arasından davranışından farklı olmamıştır.⁵³

1950 tarihli Basın Kanunu'nun ilk halinde gazete ve dergi çıkartmak için izin şartı ortadan kaldırılmıştır, basın suçlarını yargılama görevi özel mahkemelere verilmiştir, gazete sahipleri cezai sorumluluklarından kurtulmuşlardır, cevap ve düzeltme hakkı yeniden düzenlenmiştir.⁵⁴

Çok Partili dönemde, iki kutuplu dünya Türkiye'de de yansıma yapmış, komünist propaganda yapan yayınlar açık ara en fazla sansüre tabi tutulan yayınlar olmuştur.⁵⁵

1954 yılında "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" kabul edildi. 1956'da adı biraz değiştirilerek daha da katılaştırılan ve basın özgürlüğünü önemli ölçüde zedeleyen bu Kanun sonunda muhalif basındaki eleştiriler hız kazanırken basın davalarının sayısı da giderek arttı. 6-7 Eylül olayları⁵⁶ sonunda suçlu olarak basın görüldü ve ilan edilen Sıkıyönetim aracılığıyla basına açık sansür uygulandı.⁵⁷ Bu dönemde birçok gazete doğrudan Sıkıyönetim Komutanı'nın "men ettim" sözlerini içeren bildirimlerle kapatılmıştır.⁵⁸ 1954 yılında çıkan Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun, 27 Mayıs'tan sonra 6 Ekim 1960 tarihli ve 94 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.⁵⁹

1956 yılında basın özgürlüğü aleyhine Basın Kanunu başta olmak üzere bazı kanunlarda değişiklikler yapıldı.⁶⁰ 1957 ve 1958 yıllarında ise sırasıyla yayınlanan kararnameler ile önce "gazete ve dergi kağıtlarının tek elden ithali" ve ardından "reklam ve ilanların tek elden dağıtımı" benimsenerek muhalif basın bu yönden de denetim altına

53 Orhan Koloğlu, a.g.e. sf. 123.

54 Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 193.

55 Bu dönemde 47 adet Komünist propaganda yapılan yayın yasaklanmıştır. Mustafa Yılmaz & Yasemin Doğaner, a.g.e. sf. 20.

56 6-7 Eylül Olayları, 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul ve İzmir'de ortaya çıkan ve azınlıktaki vatandaşlara ait dükkanların, kiliselerin yakılıp yıkılması ile sonuçlanan olaylardır.

57 Nitekim Dönemin Sıkıyönetim Komutanı Nurettin Aknoz 10 Eylül 1955 tarihinde basına konan yasakları açıkladı. İlgı çekici olarak gördüğümüz bazıları şöyle idi: Hükümeti tenkit etmek yasaktır, hükümetin çalışmalarını etkileyecek biçimde yazılar yasaktır, NATO devletleriyle ilgili haberler yasaktır, Darlık, kıtlık ve yoklu haberleri yasaktır, 6 Eylül olayları ile ilgili haberler yasaktır, Çıplak kadın resmi basmak yasaktır, ikinci baskı yapmak yasaktır vb. Bu yasaklar için bkz. Alpay Kabacalı, a.g.e. sf. 245 vd.; Hıfzı Topuz, a.g.e., sf. 198-199.

58 Nitekim 20 Eylül 1955 tarihinde Anadolu Ajansı Bülteninde yayınlanan Sıkıyönetim Bildirilerinde açıkça "... nedenlerle ... gazetelerinin basılmasını ve yayınlanmasını süresiz olarak men ettim" ifadeleri yer almaktadır. Hıfzı Topuz, a.g.e. sf. 199 vd.

59 Yaşar Karayalçın, "Türk Hukukunda Şeref ve Haysiyetin Korunması", *AÜHF Dergisi*, Yıl: 1962, Sayı: 1, Cilt. 19, Sf. 260.

60 Bu değişikliklerden önemli örnekler için bkz. Hıfzı Topuz, a.g.e., sf. 200-201.

alınmaya çalışıldı.⁶¹ Bu kısıtlamaların sonucunda Uluslararası Basın Enstitüsü, Başbakan'a bir mektupla basın özgürlüğünün sağlanması hususunda uyarıda bulunma gereği dahi duymuştur.⁶²

Nihayet 18 Nisan 1960'ta 2247 sayılı "CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur Meclis Tahkikat Encümeni'nin Kurulması Hakkında Kanun" çıkarıldı.⁶³ Aynı gün Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Meclis Tahkikat Komisyonu üç bildiri yayımladı. Üçüncü bildiri ile "*Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla, tahkikata mevzu teşkil eden maddelerle Tahkikat Encümeni'nin vazife ve salahiyetleri ve bilumum karar, tedbir ve faaliyetlerine müteallik her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim ve yazıların ve -TBMM Zabıt Ceridesi hariç- bu takrir ile alakalı TBMM müzakerelerinin her türlü vasıtalarla neşrini*" yasak etti ve basın özgürlüğünü tamamıyla yok saydı.⁶⁴

1924 Anayasası döneminin yaşanan siyasi olaylar bakımından zengin olması, basın özgürlüğünün yaşadığı gelgitlerin sayısını da artırmış bu dönem basın özgürlüğü açısından zengin uygulamalara ve yasal düzenlemelere sahne olmuştur. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte, iktidarın kaybedilmesi korkusu nedeniyle bir yumuşama gözlenmiş ve basın özgürlüğüne ilişkin olumlu yasal düzenlemeler getirilmiştir. 1950 tarihli Basın Kanunu'nun ilk hali bu durumun en güzel örneklerinden biri olmuştur. Ancak yine özgürlük söylemleri ile gelenler, bu özgürlüklerden kendi iktidarları zarar gördüğü anda, bu duruma tahammül gösterememiş ve "ülke özgürlüklerle yönetilemeyecek" düşüncesi ile hareket etmekte beis görmemişlerdir. Basın özgürlüğü de bu durumdan yine nasibini almış; hukuki düzenlemeler ve uygulamalar basını denetim altına almak amacını taşımıştır.

61 Bu dönemde Demokrat Parti yandaşı olan Zafer Gazetesine resmi ilanlardan en büyük pay verilmiştir, Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu Gazetesine örtülü ödenekten en büyük pay ayrılmıştır, yine kağıt tahsisi nedeniyle muhalif gazeteler tirajını kısmak zorunda kalmışlardır. *İbid.*, sf. 203.

62 Bu mektupta "Enstitü gittikçe artan bir kuşkuyla Türk basınının durumunu izlemektedir. Hükümetiniz geçen yıl içinde basın özgürlüğünü daraltan çeşitli kararlar aldı. Herhangi bir ülkedeki iç politika olayları elbette bizi ilgilendirmez, ama Enstitümüz basın özgürlüğünün korunması için bütün devletlerin dikkatini çekmekle kendini görevli saymaktadır. Türkiye'de basın özgürlüğü tehlikeye girmiştir." ifadeleri yer almaktadır. *İbid.*, sf. 202.

63 TBMM'nin o günkü oturumunda, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ünlü, "*Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam*" cümlesinin yer aldığı konuşmasını yaptı.

64 Nitekim İnönü'nün konuşmalarının Ulus gazetesinde yayımlanması üzerine sabaha karşı saat beş dolayında Ulus Matbaası basıldı, gazetelere elkonuldu. Alpay Kabacalı, a.g.e. sf. 263.

4. 1961 ANAYASASI'NDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

4.1. Genel Olarak

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi, 1961 Anayasası oluşturulmadan önce, basın özgürlüğüne ilişkin olumlu düzenlemeler yapmıştır. Basın özgürlüğünü ihlal eden birtakım kanunlarda ve özellikle Basın Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle, basın özgürlüğünü yok eden hükümleri kaldırmıştır. Böylece 1950 tarihinde kabul edilen ve ilk haliyle özgürlükler lehine demokratik bir kanun olarak nitelendirilebileceğimiz 5680 sayılı Basın Kanunu, Milli Birlik Komitesinin yaptığı değişikliklerle büyük oranda ilk haline dönmüştür. Ayrıca Milli Birlik Komitesi Fikir İşçileri Kanunu'nu kabul ederek ve Basın İlan Kurumu'nu kurarak basın özgürlüğü lehine çok ciddi adımlar atmıştır.

Nihayet 09.07.1961 tarihinde 1961 Anayasası kabul edilmiştir ve basın özgürlüğüne ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelerle basın özgürlüğü bizzat Anayasa tarafından koruma altına alınmış ve Anayasa Mahkemesi kurularak, Anayasa'da düzenlenen hükümlere aykırılığın yaptırım mekanizması da oluşturulmuştur. Ancak 1971 Muhtırası'yla birlikte 1961 Anayasası özgürlükler aleyhine değişikliklere maruz kalmış ve basın özgürlüğü de bu değişimden nasibini almıştır. Biz bu başlık altında 1961 Anayasası'nın ilk halindeki ve 1971 değişiklikleri sonrası basın özgürlüğünü temel alarak iki alt başlık altında incelemelerde bulunacağız.

4.2. 1961 Anayasası'nın İlk Halinde Basın Özgürlüğü (1961-1971)

1961 Anayasası'nda, 1971 yılında değiştirilmeden önce basın özgürlüğüne ilişkin temel düzenleme "*Basın Hürriyeti*" başlıklı 22. maddede yer almakta idi.⁶⁵ 1961 Anayasası'nın 23 vd. maddelerinde ise sırasıyla, "*gazete ve dergi çıkarma hakkı (md. 23)*", "*kitap ve broşür çıkarma hakkı (md. 24)*", "*Basın araçlarının korunması (md. 25)*", "*basın dışı haberleşme araçlarından faydalanma hakkı (md. 26)*" ve "*düzeltilme ve*

65 Anayasanın 22. madde metni şöyle idi: "*Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır. Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği veya genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir. Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergilerin toplatılması bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyla olabilir. Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler ancak 57 nci madde de belirtilen fiitlerden mahkum olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.*" Suna Kili & A. Şeref Gözübüyük, age., sf.179.

cevap hakkı (md. 27)'' düzenlenmiştir.

Basın özgürlüğünün kanunlarla sınırlanabileceği her anayasada olduğu gibi 1961 Anayasası'nda da belirtilmiş ancak Anayasa'da belirtilen koşullar altında sınırlanabileceği düzenlenmiştir. Bu koşullar ise, devletin bütünlüğünü, kamu düzenini, ulusal güvenliği ve genel ahlaki korumak, kişilerin onuruna ve haklarına saldırıyı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek, yargı görevinin uygulanmasını sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960-1971 yılları arasında kurulan hükümetler, temelde, programlarında dillendirdiklerine göre, "aşırı sol ve aşırı sağ ile mücadele" hedefine yönelmişlerdir.⁶⁶ Basın özgürlüğü de bu hedeften nasibini almış, özellikle bu dönemde komünizme karşı bizzat devlet mücadelesi doruğa çıkmış ve Marksist-Sosyalist nitelikteki eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi bile suç niteliğinde kabul edilmiş ve cezalandırılmıştır.

4.3. 1971 Muhtırası Sonrası Basın Özgürlüğü (1971-1980)

1971 Muhtırası sonrasında yapılan kapsamlı Anayasa değişikliğinden Anayasa'nın 22. maddesi de nasibini almış ve basın özgürlüğü aleyhine değişiklikler yapılmıştır. 1971 Muhtırası sonucunda Anayasa'nın 22. maddesinde yapılan değişikliklerle birlikte basın özgürlüğünün sınırlanması konusunda çok değişken ve geniş kavramlar getirilmiş, ilan edilen sıkıyönetim sonucunda da dönemin çok sayıda gazetecisi tutuklanmış ve basın özgürlüğü hiçe sayılmıştır. Ayrıca yapılan değişikliklerle birlikte gazete ve dergilerin toplatılması konusunda hakimlerin yanında gecikmesinde sakınca bulunan hallerde savcı da yetkili hale getirilmiştir.

Bu dönemde de hükümet programlarında, "aşırı sol ve aşırı sağ ile mücadele" edilmesinin hedeflendiği gözlenmektedir.⁶⁷ Bu politika hükümetin basın üzerinde ciddi bir baskısı olması nedeniyle basına da yansımış, basın özellikle aşırı sol ile mücadele anlamında yanlı yayınlar verme kaygısına düşmüştür.

Burada son olarak 1961 Anayasası'nın, 1971 değişikliğinden önce de sonra da basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemesinde getirdiği bir yenilikten bahsetmek gerektiği kanaatindeyiz. Bu değişiklik Anayasa'nın 22. maddesinde yer alan "*Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.*" ifadesidir. Burada eski anayasaları-

66 Adil Şahin, *Türkiye'de İnsan Hakları Birinci Kitap: Siyasal Parti Programları, Hükümet Programları ve Uygulama (1920-2003)*, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, sf. 71.

67 Adil Şahin, a.g.e. sf. 71.

mızda yer alan klasik özgürlük anlayışından vazgeçilmiş, devletin basın özgürlüğünü ihlal edici davranışlardan kaçınması gerektiği ve fakat bunun yanında devletin bir anlamda basın özgürlüğünün savunucusu olduğu, artık basın özgürlüğü lehine aktif bir rol alması gerektiği vurgulanmıştır. Şu halde devlet pasif tutumunun yanında basın özgürlüğü lehine aktif bir tutum takınmalıdır. Burada söz konusu olan, basın özgürlüğünü sınırlamak değil, tam tersine, yeterli bir özgürlüğün varolabileceği koşulları yaratmaktır.⁶⁸ Devletin basın özgürlüğü lehine takınması gereken bu aktif tutumun, günümüzde basın özgürlüğü aleyhine en ciddi sorun olan “*basın organlarında tekelleşme*” olgusu karşısında gerekli ve zorunlu olduğu açıktır.

Türkiye’de darbeler her açıdan çok büyük etkilere sebep olduğu gibi, basın özgürlüğü açısından da mihenk taşlarını oluşturmaktadırlar. Bu açıdan ülkemizde yaşanan darbeleri büyük dalgalara benzetebiliriz. Darbelerle dalgalar basının üzerini kapatmış, bu dalgalar geldiğinde basın özgürlüğü açısından iyi mi kötü mü olduğu anlaşılamamış ancak dalgaların çekilmesiyle birlikte basın eskisinden farklı bir konjonktürde kendini bulmuştur.⁶⁹ Bunun yanında 1961 Anayasası dönemi de yine diğer dönemler gibi basın özgürlüğü açısından gelgitler dönemi olmuş ve özellikle hükümet uygulamalarında, hükümet karşıtı basına tahammül gösterilmemiştir. Tüm bunlara rağmen 1961 Anayasası ile ülkemizde, 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan anayasal hareketlerden etkilenilmiş ve Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Kanunların anayasaya aykırılığı halinde çok önemli bir yaptırım mekanizması olarak öngörülen “Anayasa Yargısı” oluşturulmuş ve özellikle Anayasa’da düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin Kanun yoluyla ihlal edilmesinin büyük ölçüde önüne geçilmiştir. Bu durumu Anayasa’da düzenlenen basın özgürlüğü açısından olumlu bir gelişme sayabilmemiz dışında, bu dönem de ardıllarından farklı bir görünüm arzedememiştir. Zira bu dönemde de basın özgürlüğü ile ilgili gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler ve özellikle hükümet uygulamaları basın özgürlüğü aleyhine gerçekleşmiştir.

68 Ahmet Danişman, a.g.e. sf. 9.

69 Darbeler karşısında Türk Basınının tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hayati Tek, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Yayınları, Mart, 2007.

5. 1982 ANAYASASI'NDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

5.1. Milli Güvenlik Konseyi Döneminde Basın Özgürlüğü

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri emir komuta zinciri içerisinde yönetime el koymuştur. Yapılan ilk işlerden birisi de Sıkıyönetim Kanunu'nda yapılan değişiklikle birlikte Sıkıyönetim Komutanlığı'nın basın üzerinde doğrudan yetkili hale getirilmesi olmuştur.⁷⁰ 28 Aralık 1982 tarihinde aynı Kanun'da yapılan değişiklikle birlikte gazete ve dergi çıkarmak da izne bağlanmıştır.⁷¹ Milli Güvenlik Konseyi döneminde, birçok gazete kapatılmış⁷², gazeteciler gözaltına alınmış, tutuklanmış ve mahkum edilmiştir. Basın özgürlüğü açısından böyle bir sürecin ardından 7 Kasım 1982 tarihinde halkoylamasına sunulan 1982 Anayasası kabul edilmiştir.

5.2. 1982'den Günümüze Basın Özgürlüğü

Bu başlık altında tarihsel süreçte bir kesintiye meydan vermemek adına, 1982 Anayasası'na kadar getirdiğimiz tarihsel süreci, 1982'den günümüze kadar, basın özgürlüğü açısından önemli sayabileceğimiz bazı olaylardan bahsederek ele almaya çalışacağız.

1950 tarihli Basın Kanunu'nda 10 Kasım 1983 tarihinde önemli değişiklikler yapılmıştır.⁷³ 25 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen Olağanüstü Hal Kanunu ile; gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin çoğaltılmasının ve dağıtılmasının yasaklanması ve toplatılması yetkisi bölge valiliğine verilmiştir. 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu⁷⁴, 6 Mart 1986 tarihinde yapılan değişikliklerle bir sansür kanununa dönüşmüştür. Uluslararası Basın Enstitüsü, Menderes Hükümeti'ne olduğu gibi Özal Hükümeti'ne de yolladığı mektupla basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin mevzuatın topluluğa üye ülkelerin yasalarına ters düştüğünü ve bu

70 Nitekim Sıkıyönetim Komutanının yetkilerini düzenleyen Sıkıyönetim Kanununun 3. maddesinde değişiklik yapılmış ve maddenin değişik (c) bendi şu hale gelmiştir: "Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayım, haberleşme, mektup, telgraf ve sair mersuleleri kontrol etmek, gazete, dergi, kitap ve diğer yayınların basımını, yayımını, dağıtımını, birden fazla bulundurulmasını veya taşınmasını veya sıkıyönetim bölgesine sokulmasını yasaklamak veya sansür koymak; sıkıyönetim komutanlığına basımı, yayımı ve dağıtılması yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş, bildiri, pankart, plak, bant gibi biçimle evrakı, yayım ve haberleşme araçlarını toplatmak, bunları basın matbaaları, plak ve bant yayım yerlerini kapatmak." R.G., Tarih: 21.09.1980, Sayı:17112.

71 R.G., Tarih: 30.12.1982, Sayı:17914.

72 12 Eylül günü dört gazete tümüyle kapatılmıştır. Daha sonra kimi dergiler için de kapatma kararları verilmiştir. Alpay Kabacalı, a.g.e. sf. 335.

73 Bu değişikliklerden önemli bazıları; toplu basın mahkemelerinin kaldırılması, dış memleketlerden getirilen yayınlara daha ayrıntılı yasaklar konulması ve bunun denetiminin Bakanlar Kuruluna bırakılması olmuştur. *İbid.*, sf.262 vd.

74 07.07.1927 tarihli ve 627 sayılı R.G.'de yayımlanmıştır.

nedenle değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁵

1990 yılı basın özgürlüğü açısından kara bir yıl olarak tarihe geçmiştir, bir yıl içerisinde 49 gazete ve dergi hakkında 586 dava açılmış, 90 gazeteci tutuklandı ya da gözaltına alınmış, Türkiye İnsan Hakları Vakfı 1990 yılını Basın İhlalleri Yılı olarak ilan etmiştir.⁷⁶ 1990'lı yıllara gazeteci cinayetleri de damgasını vurmuştur.⁷⁷

Özellikle kamuoyunda Balyoz ve Ergenekon olarak bilinen soruşturma ve davalar sonucunda basın özgürlüğü yeniden gündeme gelmiştir. Öncelikle Sınırsız Gazeteciler Örgütü'nün (Reporters Without Borders) 2011 yılı basın özgürlüğü raporuna bakmak doğru olacaktır.⁷⁸ Adı geçen raporda, "2011 yılında ülkemizde 7 gazetecinin cezaevine gönderildiği, 60'dan fazla gazetecinin cezaevinde bulunduğu ve bunun da ülkemizi Avrupa'da en fazla gazeteciyi cezaevinde tutan ülke haline getirdiği, 2011 yılında Türkiye'deki gazetecilerin yasal ve polisiye açısından geçmiş yıllara nazaran daha fazla zorluklarla karşılaştığı, resmi makamların ise haklılıklarını Terörle Mücadele Kanunu ile savundukları" ifade edilmektedir. Ayrıca bu çalışmada ülkemiz 179 ülke arasından, 148. olduğu ve son yıllardaki uzun süreli tutuklamalar, gazetecinin haber kaynaklarının küçümsenmesi, yasal olmayan gizli dinlemeler gibi nedenlerle Türkiye'nin basın özgürlüğü sıralamasında geriye düştüğü belirtildi. Freedom House ise 2011 yılına ait basın özgürlüğü raporunda, Türkiye'ye 154 ülke arasında 112. sırada yer vererek, ülkemizi "yarı özgür" kategorisinde değerlendirilmiştir.⁷⁹

Dünyadaki birçok gazete ve haber ajansları da Türkiye'deki güncel basın özgürlüğü sorunlarını sayfalarına taşımıştır. Nitekim New York Times Gazetesi Türkiye'deki gazeteci tutuklamalarını, Hrant Dink cinayetini ve bu cinayete ilgili yalnızca görünürdeki kişilerin mahkum edilmesini eleştirmiştir.⁸⁰ Ayrıca Gazete, bir yıldan fazla

75 Mektubun içeriği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *İbid.*, sf. 272 vd.

76 *İbid.*, sf. 274 vd.

77 1990 yılında gazeteciler Çetin Emeç ve Turan Dursun öldürülmüştür. Turan Dursun'un katillerinin bilinmediğinden, hiç de bilinmeyeceğinden yakınan (6 Haziran 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi) Uğur Mumcu 24 Ocak 1993 tarihinde arabasına konulan bir bombanın patlaması sonucu öldü, katilleri ise, 3 yıl önce kendisinin yakındığı gibi hiç bilinemedi. Ülkemizde gazeteci cinayetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yayha Koçoğlu, *Kurşunla Sansür Gazeteci Cinayetleri*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1993.

78 Raporun İngilizce metni için bkz. <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html>.

79 Raporun İngilizce metni için bkz. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2011/turkey>. Raporunda açıkça; ifade özgürlüğü ile ilgili olarak gazetecilerin cezaevlerinde bulunması, özellikle ergenekon davası nedeniyle gazetecilerin tutuklanması eleştirilmiştir. Gazeteciler üzerindeki baskının otosansüre yol açabileceği belirtilmiştir.

80 <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/turkey/index.html?scp=2&sq=freedom%20of%20press%20turkey&st=cse>. (E.T.: 15.04.2012).

tutuklu kalan gazeteciler Ahmet Şık ve Nedim Şener'in tahliye edilmelerini de sütunlarına taşımıştır.⁸¹ CNN de tutuklu gazetecileri ve uzun süren yargılamaları resmi internet sitesinin sütunlarına taşımıştır.⁸² Le Monde da 18 Eylül 2011 tarihli basın özgürlüğü yürüyüşünü sütunlarına taşımıştır.⁸³

Türkiye'de güncel basın özgürlüğüne ilişkin 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret eden Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in medya ve ifade özgürlüğüne ilişkin raporu önemlidir.⁸⁴ Raporda Türkiye'nin ifade özgürlüğü konusunda yaptıkları memnuniyetle karşılanmış ancak AIHM'in son 10 yılda verdiği mahkumiyet kararlarının, yasal düzenlemelere yansıtılmadığı vurgulanmıştır. Raporda İnternet yasaklarının demokratik bir toplumda olması gerekenden fazla olduğu vurgulanmaktadır. Raporda ülkemizdeki basın işletmesi sahibi büyük sermayedarlara karşı gazetecilerin tam olarak korunamadığı, medya çalışanlarının haklarının sık sık ihlal edildiği, gazetecilerin güvensiz bir ortamda çalıştıkları vurgulanarak bu durum eleştirilmiştir.

Tüm bu eleştirilere rağmen 2014 yılına geldiğimizde Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, Dünyaca ünlü video paylaşım sitesi olan "Youtube" isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair bir karar vermiştir.⁸⁵ Karar kamuoyu gündemini uzun süre meşgul etmiş, Dünya'da ve ülkemizde eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler ve tartışmalar bir yana adı geçen karar Anayasa Mahkemesinin de önüne gelmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında, Dünya'da bu kadar önemli yer tutan sosyal medya niteliğindeki internet sitelerine tamamen erişimin engellenmesinin ifade özgürlüğünü açıkça ihlal ettiğini vurgulamış; bu kararın açık bir kanuni dayanağa sahip olmadığını belirtmiş ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁶

81 http://www.nytimes.com/2012/03/13/world/europe/turkey-court-frees-4-journalists-accused-in-plot.html?_r=1&ref=freedomofthepress. <http://edition.cnn.com/2012/03/12/world/turkey-journalists-released/index.html?iref=allsearch>. (E.T.: 15.04.2012).

82 <http://edition.cnn.com/2011/11/22/world/meast/turkey-journalists/index.html?iref=allsearch>.

83 http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/acheter.cgi?offre=ARCHIVES&type_item=ART_ARCH_30J&objet_id=1168176&xtmc=la+liberte+de+la+presse+la+turquie&xtrc=1. (E.T.:15.04.2012).

84 Raporun İngilizce metni için bkz. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1814085&Site=&BackColorIntranet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>. (E.T.: 15.03.2012).

85 Telekomünikasyon İletişim Başkanlığının 27.03.2014 tarihli kararı.

86 Anayasa Mahkemesi'nin 2014/4705 başvuru numaralı, 27.05.2014 tarihli Kararı. 06.06.2014 tarihli ve 29022 sayılı R.G.'de yayımlanmıştır.

5.3. 1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğü

1982 Anayasası'nın ilk halindeki 28. maddesinde özetle; basının hür olduğu, sansür edilemeyeceği, basımevi kurmanın izin ve mali teminat yatırma şartına bağlanamayacağı, kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayın yapılamayacağı, devletin basın özgürlüğü karşısındaki aktif görevi, basın özgürlüğünün sınırlandırılmasında 26. ve 27. maddelerin uygulanacağı, tedbir yoluyla dağıtımın hakim kararıyla olabileceği, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili merci tarafından dağıtımın önlenebileceği ancak bu kararında ilgili sürelerde hakim onayına sunulmadığı takdirde geçersiz kalacağı, yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için hakim kararı dışında olaylar hakkında yayım yasağının konulamayacağı, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliği, kamu düzeninin, genel ahlakın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili merci kararıyla toplatma kararı verilebilir, ancak bu karar ilgili süreler sonunda hakim onayına sunulmazsa geçersiz olacağı, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve genel ahlaka aykırı yayınlardan mahkum olma halinde süreli veya süresiz yayınların mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabileceği düzenlenmiştir. Anayasa'nın 28/2 hükmü 2001 yılında kaldırılmıştır⁸⁷ ve madde bugün yürürlükte bulunan halini almıştır. Bu değişiklikle birlikte "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" hükmü kaldırılmış ve basında her dilde yayım yapma hakkının önü açılmıştır.

Bu hüküm açısından iki önemli hususa burada değinmek uygun olacaktır. Bunlardan birincisi; basılmış eserlerin dağıtımının tedbir yoluyla engellenebileceğine ilişkin düzenleme, ikincisi ise; devletin basın özgürlüğü karşısında aktif tutum takınmasını emreden düzenlemedir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, basılmış ve dağıtılmış eserlerin toplatılmasının yanında, bu konuda dağıtımın önlenmesi kurumuna da yer vermiştir ve böylece basın yoluyla işlenen suçların yayım ile oluşacağına ilişkin genel kurala bir istisna getirilmiştir.⁸⁸ Basın yoluyla işlenen suçtan söz edilebilmesi için her şeyden önce basın faaliyetinin konusunu oluşturan basılmış bir

87 03.10.2001 tarihli 4709 sayılı Kanun md. 10.

88 Madde gerekçesine göre de bu düzenleme; "basın suçlarının yahut basın yoluyla işlenen suçların yayım ile vücut bulacağı genel kuralına bir istisna getirmektedir." Reşat Yazıcı, a.g.e., sf 129.

eserin varlığı gereklidir.⁸⁹ Basılmış eser kavramı ise, 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 2. maddesinde; *"Yayımlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınları"* şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca yine aynı Kanun'un 11. maddesine göre; *"Basılmış eserler yoluyla işlenen suç yayım anında oluşur."* ve kanunun 2. maddesine göre yayım; *"Basılmış eserin herhangi bir şekilde kamuya sunulması"* olarak tanımlanmıştır.⁹⁰ Bu bilgiler ışığında basılmış bir eserin suç unsuru içermesi, basın yoluyla bir suçun oluşması için yeterli değildir ve fakat suçun oluşabilmesi için basılmış eserin yayımlanması da gerekecektir. İşte Anayasa'nın 28/4 hükmündeki, dağıtımın önlenmesine ilişkin düzenleme, basın yoluyla işlenen suçların yayımla birlikte oluşabileceği kuralına bir istisna getirmektedir. Bu düzenlemeyi, yaratma hakkı başta olmak üzere, basın özgürlüğünün içeriği ile bağdaştırmak mümkün görülmemektedir. Anayasa'daki bu düzenleme, basın özgürlüğüne yönelik, devletin ve toplumun korunması içeriğinde çok belirgin bir sınırlamadır. Hükmün getiriliş amacı da, madde gerekçesinde şöyle belirtilmiştir: *"Hükmün sevk amacı, söz konusu gruba dahil suçların ağırlığı nedeniyle bunlara daha ilk anda engel olunması arzusudur. Yayım gerçekleştirildikten, fikir ürünü umuma sunulduktan sonra alınacak her türlü tedbirin, yayımla ortaya çıkan zarar yahut tehlikeyi ortadan kaldırmaya yetemeyeceği düşünülmüştür."*⁹¹ Korunan hukuki yarar ne olursa olsun yayım unsuru gerçekleşmeden basın suçunun gerçekleşmiş sayılması ifade özgürlüğünün son derece geniş olarak sınırlanmasına neden olacağı için AİHS'nin 10. maddesine aykırıdır.⁹²

1982 Anayasası, 28/2 hükmü ile, devletin basın özgürlüğü karşısındaki pasif tutumunu yeterli görmemiş ve bu özgürlüğün sağlanması anlamında aktif tutum takınmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim madde gerekçesinde de belirtildiği gibi; *"basın hürriyeti önünde devletin olumlu tutumunu, yani bu hürriyetin gerçekten sağlanmasında devletin yardımcı olmasını, bu amaçla gerekli tedbirlerin alınması ihtiyacını öngörmektedir."*

Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararında⁹³, Devletin basın özgür-

89 Muharrem Özen, *Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk*, US-A Yayıncılık, Ankara 1998, sf. 245.

90 Anayasanın 28/4 hükmünün gerekçesinde de yayım; *"fikir ürününün umuma sunulması, yani açıklık kazanması"* şeklinde tanımlanmıştır. *Ibid.*, sf. 129.

91 *Ibid.*, sf. 129.

92 Özden Çankaya & Melike Batur Yamaner, *Kitle İletişim Özgürlüğü*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, sf. 96.

93 Anayasa Mahkemesinin, 1997/19 E., 1997/66 K. sayılı, 23.10.1997 tarihli kararı. R.G. Tarih-Sayı :16.01.1999-23585. Karar metnine ulaşmak için bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?!=manage>

lümü ile ilgili tedbirleri alma yükümlülüğü konusunda şu ifadelere yer vermiştir: “... Basın, geniş haber alma ve iletişim sistemleri, ileri bas-
kı teknikleri, yaygın ve hızlı dağıtım ağı ile büyük bir alanda ve bütünlük
içinde faaliyet göstermektedir. Böyle bir faaliyet ise, önemli bir ekonomik
ve mali kaynak ihtiyacını yaratmaktadır. Bu sektöre girebilmenin kolaylaş-
tırılması ve rekabet ortamının yaratılması, basın özgürlüğünü sağlamanın
temel koşullarındandır. İhtiyaçları karşılamak ve koşulları gerçekleştirmek,
kanun koyucunun görevleri arasındandır.” ABD Yüksek Mahkemesi
de verdiği bir kararında⁹⁴; “basının anti-tekelleşme yasasının kapsamı
dışında tutulamayacağı sonucuna vararak Kongreyi gerekli adımları at-
ması konusunda teşvik etmiştir.”⁹⁵

Devletin basın özgürlüğüne ilişkin pozitif yükümlülüğünün de bir sınırı olmalıdır. Nitekim ABD Yüksek Mahkemesi çeşitli kararlarında, devletin bu yetkisini kötüye kullanacağını bir karene olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bu nedenle devletin basın özgürlüğü üzerindeki yetkilerinin de sınırlanmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır.⁹⁶

Basın özgürlüğünün sınırlanmasında uygulanacak olan, Anayasa'nın 26 ve 27. maddesinin ilk hallerine bakacak olursak; herhangi bir değişiklik geçirmeyen Anayasa'nın 27/2 hükmü gereği olarak; “bilim ve sanat hürriyeti içerisinde yer alan yayma hakkı, Anayasa'nın 1., 2. ve 3. maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.”⁹⁷ 2001 yılında değişikliğe uğrayan, basın özgürlüğünün sınırlanmasına ilişkin uygulama alanı bulacak olan 26/2 hükmünün ilk hali ise şu şekilde idi: “Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”⁹⁸ Bu hüküm, 2001 yılında değiştirilmiş⁹⁹ ve hükümde belirtilen sınırlama nedenlerine ek olarak, “millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması” olmak üzere yeni sınır-

[karar&ref=show&action=karar&id=1360&content=](#).

94 Associated Press v. United States, 326 U.S. 1, 18.06.1945, Kararın İngilizce tam metni için bkz. <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?navby=case&court=us&vol=326&page=1>.

95 Kemal Şahin, *İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü Gereççeleri ve Sınırları*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2009, sf. 160.

96 *İbid.*, sf. 220 vd.

97 Suna Kili & A.Şeref Gözübüyük, a.g.e. sf. 271.

98 *İbid.*, sf. 270.

99 03.10.2001 tarihli 4709 sayılı Kanun md. 9.

lama nedenleri getirilmiştir. İlk bakışta bu değişiklik özgürlükler aleyhine bir tutumun ürünü olarak görülebilir ancak, bu değişikliğin gerçekleştirildiği aynı kanun ile Anayasa'nın 13. maddesi de değiştirilmiş, genel sınırlandırma nedenleri ortadan kaldırılmış ve temel hak ve özgürlüklerin özel sınırlandırma nedenleri ile sınırlanabileceği ilke olarak kabul edilmiştir. 26/2 hükmüne eklenen bu nedenler ise 13. maddede bahsi geçen özel sınırlandırma nedenlerinden başka bir şey değildir.

Sürelî ve süresiz yayın hakkını düzenleyen ve hiçbir değişikliğe uğramayan, 1982 Anayasası'nın 29. maddesine göre ise; sürelî veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Sürelî yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur. Sürelî yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz. Sürelî yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

2004 yılında değiştirilen ve basın araçlarının korunması kenar başlığını taşıyan, 1982 Anayasası'nın 30. maddesinin ilk hali ise şöyle idi: *"Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkum olma hali hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz."*¹⁰⁰ 2004 yılında maddede yapılan değişiklik¹⁰¹ ile birlikte hükümde belirtilen istisnalar ortadan kaldırılmış ve basımevi ve eklentilerinin suç aleti olduğu gerekçesiyle istisnasız olarak müsadere edilemeyeceği ve işletilmekten alıkonulamayacağı düzenlenmiştir.

1982 Anayasası döneminde gerçekleştirilen basın özgürlüğüne ilişkin hukuki düzenlemelere ve hükümet uygulamalarına baktığımızda geçmiş dönemlerden pek de farklı olmadığını söyleyebiliriz. İlk dönemlerde gerçekleştirilen gazeteci cinayetleri, sonrasında da önemli davalar sonucunda basın mensuplarının tutuklanması, daha yayımlanmamış eserlerin toplatılması şeklinde gerçekleşen olaylar,

100 Suna Kili & A.Şeref Gözübüyük, a.g.e. sf. 272.

101 07.05.2004 tarihli, 5170 sayılı Kanun, md. 4.

Ülkemizin zayıflarla dolu basın zgrlg karnesini daha da kötü hale getirmiştir. Yukarıda kısaca değinilen mahkeme kararları ve uluslararası örgütlerin raporları, bu durumun Dünya kamuoyunca da eleştiri konusu yapıldığını açıkça göstermektedir.

Gerçekten de son yıllarda ülkemizde yaşanan toplumsal ve siyasi olaylar sonucunda, yürütmenin baş düşmanı yine basın olmuş ve basın üzerindeki baskılar artmıştır. Dünya çapında çok önemli internet siteleri olan "Twitter ve Youtube" yasaklamalara maruz kalmıştır. Bu durum da Dünya kamuoyunca eleştirilmiş ve yukarıda bir kısımdan bahsettiğimiz çeşitli örgütlerin raporlarında başlıca eleştiri noktalarından birisi olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi Anayasa Mahkemesi de hukuken isabetli bir karara imza atmış ve lkemizin AİHM tarafından mahkm edilmesinin önüne geçmiştir.

SONUÇ

Günümüz teknoloji dünyasında, basın, çok önemli ve engellenemeyen bir g olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de özellikle yürütmeyi elinde bulunduran g, basına hem yasal anlamda hem de uygulamada baskılarda bulunmakta, sansüre tabi tutmaktadır. Bunun yanında basın organlarının ayakta kalabilmesi için holdingleşmesi ve dolayısıyla tekelleşmesi zorunluluk arz etmekte ve bu durum da basın zgrlgn ciddi şekilde zedelemektedir. Tüm bu olumsuz etmenlere rağmen teknolojiden ve demokrasi hareketlerinden yararlanan basın, birtakım özgürlüklere de sahip olabilmektedir. Nitekim lkemizde daha yayınlanmadan, örnekleri toplanan bir kitap metnine, internet ortamında rahatlıkla ulaşılabilmesi bunun kanıtıdır.

Ülkemizde de, belirli dönemlerde yaşanan demokrasi hareketlerinden faydalanan basın, yasal anlamda birçok haklardan faydalanabilmiştir. Nitekim basına ilişkin Anayasa ve Basın Kanunu hükümleri genel anlamıyla tatmin edici niteliktedir. Ancak geçmişe ve günümüze yansıyan olaylar, hükümet başta olmak üzere çeşitli güç odaklarının basını kontrolleri altında tutmak istemelerinin sonucu olarak tarihte yerlerini almışlardır.

Türk Anayasal Tarihi çerçevesinde basın zgrlg konusunu, anayasalarımızı temel alarak incelemeye çalıştığımız bu çalışma sonucunda, 1921 Anayasası dışında bütün anayasalarımızın basın zgrlgn bir temel hak ve özgürlük olarak düzenlemeye zen gösterdiğini söyleyebiliriz. İlke olarak basın zgrlg ile ilgili yasal düzenlemelere baktığımızda, basına en azından temel bir zgr-

lük alanı bırakıldığını belirtmeliyiz. Anayasa yargısını ve kuvvetler ayrılığı ilkesini ülke olarak benimsediğimizi de düşündüğümüzde; basın özgürlüğünün hukuki anlamda ihlali karşısında yaptırım mekanizmalarının da hukuk sistemimizde yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak en demokratik yasal düzenlemeler dahi kötü uygulayıcıların elinde vahim sonuçlar doğurabilir. Ülkemizde basın özgürlüğü, tarihsel anlamda bu belirlememiz doğrultusunda bir evrim geçirmiştir. Yasal anlamda temel özgürlüklerini kazanan basın, bunu sahaya, uzun süreli olarak, bir türlü yansıtamamıştır.

Kanaatimce bu durum, ülkemizin hala belirli bir demokratik olgunluk seviyesine ulaşamamasından kaynaklanmaktadır. İktidar sahipleri de Rousseau'nun çoğunlukçu (mutlak) demokrasi anlayışını (çoğunluğun oyunu alanların mutlak yönetim hakkına sahip olması şeklinde kısaca tanımlanabilecek demokrasi anlayışı) benimsemekten öte gidememektedirler. Bu anlayışı benimseyen bir yönetim ise ideal demokrasinin vazgeçilmez renkli parçaları olan muhalif seslere (bunun başında basın gelmektedir) tahammül gösteremeyecektir.

KAYNAKÇA

ANSIZOĞLU, Mustafa, 1956-1960 Dönemi Türk Basınında Laiklik Karşısı Hareketler ve Tepkileri, İstanbul 2001, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

AYHAN, Bünyamin, Milli Mücadele Döneminde Basın – Olağanüstü Durumlarda Propaganda, Tablet Kitabevi, 2007

ÇANKAYA, Özden; BATUR YAMANER, Melike, Kitle İletişim Özgürlüğü, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

DAĞLAR, Ali, Ordunun Dayanılmaz Ağırlığı Basının Dayanılmaz Hafifliği –Türkiye’de Asker İktidarı ve Basın, Destek Yayınevi, Eylül-2010.

DERVİŞOĞLU, Fatih M., Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 2/6, Kış, 2009.

GEDİK, Ömer, Türk Yargı Kararları Çerçevesinde Türkiye’de Kitle İletişim Özgürlüğü, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.

GÜNGÖRMEZ, Bengül, Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:3, Sayı:3, 2002.

KABACALI, Alpay, Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

KABOĞLU, İbrahim Ö., Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar) Legal Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2014.

KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

KARAYALÇIN, Yaşar, “Türk Hukukunda Şeref ve Haysiyetin Korunması”, *AÜHF Dergisi*, Yıl: 1962, Sayı: 1, Cilt. 19, Sf. 251 vd.

KEANE, John, Medya ve Demokrasi, Ayrıntı Yayınları, 2010, sf. 92.

KOÇOĞLU, Yahya, Kurşunla Sansür, Gazeteci Cinayetleri, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1993.

KOLOĞLU, Orhan, Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, Ağustos-2006.

KOYUNCU, İbrahim, Türkiye’de Basın İktidar İlişkisi (1950-1954), Çanakkale, 1997, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- ÖZAKMAN, Turgut, *Cumhuriyet Türk Mucizesi İkinci Kitap*, Bilgi Yayınevi, 19. Basım, Ekim, 2010.
- ÖZBUDUN, Ergun, *1921 Anayasası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- ÖZBUDUN, Ergun, *1924 Anayasası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2012.
- ÖZBUDUN, Ergun & GENÇKAYA Ömer Faruk, *Türkiye’de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası*, Doğan Kitap, Mart 2010.
- ÖZEN Muharrem, *Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk*, US-A Yayıncılık, Ankara 1998.
- ŞAHİN, Adil, *Türkiye’de İnsan Hakları Birinci Kitap: Siyasal Parti Programları, Hükümet Programları ve Uygulama (1920-2003)*, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
- ŞAHİN, Kemal, *İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü Gerekçeleri ve Sınırları*, On iki Levha Yayınları, İstanbul, 2009.
- TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan, 2002, sf. 318.
- TEK, Hayati, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Yayınları, Mart-2007.
- TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, Kasım-2003.
- TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması – 1923-1931*, Tarih Vakfı Yayınları, 4.Basım, 2005.
- ÜÇÖK, Coşkun; MUMCU, Ahmet; BOZKURT, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, 10. Baskı, Ankara, 2002.
- ÜNAL ÖZKORKUT, Nevin, *Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü*, AÜHF Dergisi, Yıl:2002, Sayı:51/3, sf.65 vd.
- YAZICI, Reşat, *Anayasalarımızda Basın Hukuku*, Gazetecileri Cemiyeti Ankara 1986.
- YILMAZ, Mustafa; DOĞANER, Yasemin, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Siyasal Kitabevi, Ankara-2007.